

Чорний Р. А.,
аспірант кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
<https://orcid.org/0009-0001-9793-3362>

ПОЕТИКА ЖАНРУ «ЕМІГРАНТСЬКОГО РОМАНУ» САЛМАНА РУШДІ «ЗОЛОТИЙ ДІМ»: ОПОЗИЦІЯ НОМО LOCUS ТА НОМО VIATOR

Анотація. У сучасному літературознавчому дискурсі, де проблема глобальної мобільності та розмивання кордонів останніми десятиліттями стає однією з найважливіших, особливої ваги набуває жанрова еволюція «емігрантського роману». У творчій спадщині Салмана Русдді 2010-х років, зокрема в романі «Золотий дім», ця жанрова форма трансформується у складне дослідження ідентичності крізь призму двох антропологічних модусів – Номо locus (людини місця) та Номо viator (людини подорожньої). Опозиція між статикою закоріненості та динамікою транзитності є не лише тематичним стрижнем, а й визначальним чинником поетики твору.

На основі біографічного контексту Салмана Русдді простежено еволюцію теми міграції як тотальної ревізії власного «Я». Розглянуто образ Нью-Йорка як мультикультурного простору, що функціонує як театральна сцена та дзеркало політичної епохи (алегорія на часи президентства Д. Трампа). Здійснено класифікацію персонажів за їхнім ставленням до простору та минулого. До типу Номо locus віднесено оповідача Рене (укоріненого в локальний контекст) та Петронія (чий страх простору переростає в агорафобію). Групу Номо viator репрезентують Нерон Голден (втікач від кримінального минулого), Василіса (цинічна маніпуляторка, що використовує міграцію як соціальний ліфт) та Діоніс (шукач гендерної ідентичності).

Проаналізовано трагічні фінали представників родини Голденів (вбивства, самогубство), що доводять неможливість повної відмови від минулого та побудови ізольованого щастя на фундаменті брехні. У висновках стверджується, що Салман Русдді деконструє міф про «чистий аркуш» еміграції. Водночас порятунок наймолодшого нащадка Веспасіана та його виховання в родині Рене інтерпретується як можливість нового антропологічного синтезу: гармонійного поєднання спадковості мандрівника з надійним укоріненням у новому культурному ґрунті.

Ключові слова: Салман Русдді, «Золотий дім», емігрантський роман, Номо locus, Номо viator, ідентичність, мультикультурність.

Постановка проблеми. Сучасний літературний процес розгортається в умовах глобальної транзитності, коли категорії «дому», «кордону» та «національної приналежності» втрачають свою статичність. У цьому контексті жанр «емігрантського роману» зазнає суттєвих трансформацій: він перестає бути лише хронікою соціальної адаптації чужинця в новому середовищі, еволюціонує у складний інструмент дослідження плінної ідентичності. Творчість Салмана Русдді 2010-х років, зокрема його роман «Золотий дім», стає показовим прикладом такої жанрової модифікації, де проблематика міграції переноситься з геополітичної площини в екзистенційну та антропологічну.

ситься з геополітичної площини в екзистенційну та антропологічну.

Актуальною проблемою сучасного літературознавства є необхідність переосмислення поетики пізньої прози Салмана Русдді крізь призму нових аналітичних категорій. Якщо ранні твори письменника фокусувалися на постколоніальній гібридності, то в «Золотому домі» на перший план виходить конфлікт двох фундаментальних способів людського існування – Номо locus (людини, вкоріненої у простір і традицію) та Номо viator (людини-андрівника, яка прагне тотальної ревізії власного «Я»).

Важливим науковим завданням є з'ясування того, як саме ця антропологічна опозиція впливає на жанрову структуру роману. Вимагає детального аналізу те, як автор використовує простір мультикультурного мегаполіса (Нью-Йорка) не просто як декорацію, а як каталізатор, що виявляє неможливість повної втечі від минулого. Актуалізується питання: чи здатна сучасна людина, відмовившись від свого коріння (стратегія «чистого аркуша»), побудувати нову ідентичність в епоху плінних культурно-історичних обставин, чи такий шлях неминує веде до трагічного фіналу?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на те, що роман «Золотий дім» (2017) є відносно новим етапом у творчості письменника, основний масив наукової рефлексії наразі зосереджений у англійському академічному дискурсі. Дослідження тексту триває паралельно з осмисленням глобальних трансформацій у концептах міграції та ідентичності.

Питання ідентичності персонажів у координатах постмодерну розглядає Jagdish Batra (Джагдіш Батра) у праці «Salman Rushdie's Golden House: Classical Worldview for Postmodern Times» («Золотий дім Салмана Русдді: класичний світогляд для постмодерністської епохи») [1]. Автор акцентує увагу на тому, що ідентичність є центральною темою в романі, що досліджує плінність та вплив культурних конструктів на особисту ідентичність. Також тему ідентичності розкриває в своїй роботі Prasad N. (Прасад Н.) «Salman Rushdie's The Golden House; A Post Modern Reflection of the Fragmented Identity» («Золотий дім Салмана Русдді: постмодерністське відображення фрагментованої ідентичності») [2].

Теоретичне підґрунтя для розуміння статусу персонажів як космополітів знаходимо у праці Robert Eaglestone (Роберт Ігльстоун) «Salman Rushdie: Contemporary Critical Perspectives» («Салман Русдді: Сучасні критичні перспективи») [3]. Зокрема, у контексті сучасної британської літератури дослідник аналізує творчість Салмана Русдді крізь призму концепції космо-

політизму, що дозволяє глибше зрозуміти обмеження, з якими стикається емігрант у спробах повної асиміляції. Праця дає методологію аналізу мігрантської ідентичності, як постійного процесу трансформації.

Фундаментальне значення для нашого аналізу мають праці, що формують методологічну базу вивчення літератури вигнання. Стан екзистенційного та фізичного відчуження ґрунтовно описаний у праці Edward Said (Едвард Саїд) «Reflections on Exile» («Роздуми про вигнання») [4]. Його тези про втрату коріння корелюють із програмною збіркою есеїстики самого Салмана Рушді «Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981–1991» («Уявні батьківщини: есеї та критика 1981–1991») [5]. У цій роботі автор формулює ключову для емігрантського роману ідею уявних батьківщин. Це маніфест про те, що література еміграції не просто ностальгія за втраченим домом, а створення нової, багатогранної реальності, де фрагментарність пам'яті та подвійність ідентичності стають інструментами пізнання істини.

Мета публікації. Виявити специфіку жанрової трансформації в романі «Золотий дім», проаналізувавши, як опозиція між закоріненістю та мандрівництвом впливає на динаміку сюжету та систему персонажів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість Салмана Рушді – британського письменника індійського походження нерозривно пов'язана з його власною дилемою іммігранта. Переїзд з Індії до Пакистану, згодом до Англії та осідання в Нью-Йорку сформували його як митця, що існує на перетині культур. Цей досвід, часто болісний (згадуючи фетву Аятолли Хомейні у 1988 році та напад у 2022 році), є фундаментом його романістики. Для Рушді міграція – це не просто зміна локації, а тотальна ревізія власного «Я».

У «Золотому домі» Салман Рушді розповідає історію сім'ї іммігрантів на тлі мінливих ландшафтів американської політики та культури. Роман вперше опублікований у 2017 році, був визнаний одним із найкращих книг року кількома провідними виданнями. Автор розповідає про Рене, режисера-неофіта з тихого мультикультурного району Нью-Йорка, та загадкову родину Нерона і його трьох дорослих синів, що переїжджають до Нью-Йорка з Мумбаї. Вони стають натхненням для його десятирічного кінопроєкту. Кожен із Голденів несе на собі значний тягар. Нерон має кримінальне минуле, від якого він тікає з Батьківщини до США. Петроній – найстарший син. Він, окрім блискучого розуму та високого інтелекту, алкоголік, з фобією, яка не дає йому вийти з дому. Другий за віком, Апулей, виступає проти конформізму, живучи з креативністю та божественною чутливістю. Наймолодша дитина, Діоніс, має проблеми з гендерною ідентичністю, а також конфлікт із братами, через те, що у них різні матері.

У міру розгортання сюжету та поступового розкриття таємниць, тягар Голденів стає ще більш помітним. Жінка на ім'я Уба стає між Петею і Апу, зводячи бар'єр між двома братами. Ді закохується в жінку на ім'я Рія і хвилюється про те, як його проблеми з гендерною ідентичністю можуть вплинути на ці стосунки. Нерон теж знаходить кохання та одружується з Василісою Арсенєвою, набагато молодшою іммігранткою, яка відчайдушно прагне спадкоємця і грошей Нерона.

Життя кожного героя змінюється кардинально до кінця роману: Петя, переживши нервові зриви та стрес, ще більше замикається в собі, і намагається проходити реабілітацію. Але

під час відвідин одного з мітингів на підтримку Джокера (у книзі так іменується президент Трамп) Петронія вбивають; Діоніс все більше заглиблюється у кризу, яка виникла через складність з гендерною ідентифікацією. Через що він чинить самогубство; Апулей з часом починає бачити привидів минулого, через що вирішує відвідати, разом з Убою, Індію, щоб зрозуміти причину неспокою. Поїздка приносить йому полегшення, бо він переконався у своїй повній мінливості. У тому, що під тиском життя можна просто перестати бути тим, ким був, і просто бути тим, ким став. Але спокій довго не тривав, його разом з Убою вбивають за минулі гріхи Нерона перед мафією Індії; Василіса, в спробах отримати доступ до спадку Нерона, не зупинялась ні перед чим, і як результат – звабила Рене, щоб народити спадкоємця для Нерона; Нерон помалу втрачав ясність розуму під впливом немалого віку та смертей синів. Він відкрив Рене свої секрети минулого, про зв'язок з мафією та терористичним нападом на Мумбаї, смерть своєї дружини. Зрештою він знаходить відряду у сині Василіси та Рене, навіть знаючи, що це не його син; Рене, страждаючи від мук сумління через зраду з Василісою, розповідає все коханій Сучітрі, через що вони розходяться. Але все ж відновлюють свої стосунки, бо зрозуміли, що не можуть жити один без одного. У цей же час минуле наздоганяє Нерона, і він разом з дружиною гине від вибуху в будинку, виживає лиш син Рене – Веспасіан. Сучітра та Рене беруть над ним опіку та живуть як сім'я.

У «Золотому домі» Нью-Йорк постає еталоном мультикультурного міста, що виконує кілька функцій у структурі емігрантського роману. Для родини Голденів, що тікає з Мумбаї, місто стає чистим аркушем, простором втечі та нової ідентичності. Тут вони змінюють імена (Нерон, Петроній, Апулей, Діоніс), намагаючись закреслити кримінальне минуле. Через оптику оповідача Рене місто виглядає як лабіринт сюжетів, театральна сцена, де представники різних культур (від росіянки Василіси до сомалійської скульпторки Юбі Туур) виконують свої ролі. Сім'я Голденів має індійське походження, м'яманський дипломат У Лну Фну з ООН; індо-американська продюсерка-сценаристка-режисерка Сучітра Рой; Гейб і Дарсі Унтерлінден, батьки Рене – бельгійці. Рушді вписує приватну драму в контекст епохи Трампа, де мультикультурність стикається з новим авторитаризмом. Нью-Йорк постає дзеркалом політичної епохи. Мультикультурне місто – це простір, де різні культури, ідентичності та цінності співіснують, переплітаються, конфліктують і взаємодіють. Таке місто створює виклик для Homo Locus, бо руйнує сталі орієнтири. Водночас надає можливість для мандрівників – Homo Viator, бо відкриває нові шляхи, досвіди та ідентичності. Тому роман знайомить нас з представниками різних культур, їхніми зв'язками, минулим та причинами переїзду.

Класифікація персонажів через приналежність до Homo Locus та Homo Viator дозволяє глибше зрозуміти жанрову природу твору. Відповідно персонажів твору можна поділити на дві групи:

1. Homo Locus: статика та стабільність; тісна прив'язка до минулого; простір поділяється на «свій» та «чужий».
2. Homo Viator: життя як мандрівка; відкритість до іншого; незавершеність ідентичності.

До групи Homo Locus входять Рене, його батьки, та Петроній (Петя). Рене виріс у Нью-Йорку, не залишає місто, бачить у ньому не лише ландшафт, а й частину себе. Він не шукає

іншого життя, а вкорінюється в те, що є: «I had a happy childhood with the professors. At the heart of the bubble were the Gardens and the Gardens gave the bubble a heart. I was raised in enchantment, safe from harm, cocooned in liberal downtown silk, and it gave me an innocent courage even though I knew that outside the magic spell the world's dark windmills awaited the quixotic fool.» [6, с. 40]. Його батьки – старша інтелігенція Нью-Йорка, глибоко вмонтовані в локальну культурну тканину, пов'язані з академічним і художнім середовищем: «I present them to you: Gabe and Darcey Unterlinden, long-time married couple, not only respected scholars but beloved teachers, and, like the great Poirot (he's fictional, but you can't have everything, as Mia Farrow said in *The Purple Rose of Cairo*)...Belgians. Belgians long ago, I hastily clarify, Americans since forever... They loved their city for its unlikeness to the rest of the country.» [6, с. 37]. Петроній, сторож «Золотого Дому», усоблює стійкість і постійність: він прив'язаний до будівлі, до ритуалів, до порядку. При цьому прив'язаність до місця у романі зображено гіперболізовано через агорафобію (страх перед відкритим, незнайомим простором): «Dandyish Petya – conservatively attired but invariably smart had some words above his bedroom door: “Leave thy home, O youth, and seek out alien shores. The far-off Danube shall know thee, the cold North-wind, the untroubled kingdom of Canopus and the men who gaze on the new birth of Phoebus or upon his setting.” It was a strange choice of quotation, since the outside world was frightening to him.» [6, с. 60].

Група Homo Viator має таких представників, як Нерон, Василиса, Апулей (Апу) та Діоніс. Нерон – утікач від минулого: залишає Індію після трагедії й скандалу, намагається побудувати нове життя у США. Він обирає нову ідентичність, нове ім'я, нову родину, створюючи ілюзію контролю, не проявляє ностальгії за минулим: «He came to the city like one of those fallen European monarchs, heads of discontinued houses who still used as last names the grand honorifics, of-Greece or of-Yugoslavia or of-Italy, and who treated the mournful prefix, ex-, as if it didn't exist.» [6, с. 13]. Василиса є найяскравішим представником Homo Viator, адже відзначається особливою цинічністю. Василиса приїхала до США, щоб знайти «вигідну роль» у чужій грі. Її подорож – це тактичний рух, вона мігрує крізь соціальні сходи, обирає чоловіка як ресурс для підйому. Вона не вкорінюється, а перетворює простір під себе, грає, адаптується: «Vasilisa Arsenyeva is her full name. Her region of origin is Siberia ... Vasilisa, as we will see, is a brilliant liar, accomplished in the arts of deceit ... though she did hear about the fall of the Berlin Wall when she was nine years old. She was happy because she had begun to look at a few magazines and wanted to go to America and be adored and send U.S. dollars back to her family at home. This is what she has done. She has flown the coop. Here she is in America, in New York City and also, now and often, in Florida, and she is much admired, and making money doing the work the beautiful do. Many men desire her but she is not looking for a mere man. She wants a protector. A Tsar.» [6, с. 109].

На відміну від інших персонажів, Діоніс проявляє свою приналежність не до фізичного місця, а скоріше до внутрішнього стану. Він вирізняється пошуком власної ідентичності, неспроможності жити у власному тілі. Немає стабільного місця у родині, в суспільстві, у власному тілі, весь його шлях є дорогою до «Я». «Stop, he shouts. I'm not prepared to hear this. You want to drag me into the gutter? I am the youngest son of Nero

Golden. Did you hear me? The youngest son. I'm not ready. As a child I followed girlish ways and was laughed at and scolded for my girlishness. I often thought I should live like a boy and I tried hard but I couldn't do it.» [6, с. 146].

Апулей, середній син Нерона, митець, відкритий до усього нового – мав неспокій через тяжіння до місця дитинства, через привидів, яких він чув, які йому ввижались. Він вважав, що в Індії лишилось щось, що досі його не відпускає, що своєю втечею він розгнівав місцевих божеств. Хоч Нерон попереджав про небезпеку, Апу повертається в Індію, і переконується в своїй мінливості, й у тому, що під тиском життя можна змінитись. Слова батька про небезпеку виправдали себе, і Апу, разом з його коханою, вбивають за старі гріхи Нерона. На перший погляд, Апу можна ототожнити з модусом Homo Locus, через бажання повернутись на батьківщину та віднайти зв'язок, але після відвідин Індії він підтверджує спорідненість з Homo Viator, тим, що до будь-яких змін можна звикнути, і що вони змінюють саму людину. «Because I've come to believe in the total mutability of the self. That under the pressures of one's life one can simply cease to be who one was and be just the person that one has become.» [6, с. 319]. Рушді використовує подорож Апу, щоб дослідити постійну тему своїх складних стосунків з Індією та політичних суперечок, які супроводжували його на Заході. Як і Апу, Рушді повністю не може відкинути зв'язок із батьківщиною, але при цьому тяжіє до Заходу, і також розуміючи небезпеку для життя через конфлікт із мусульманським світом.

Висновки: У результаті дослідження поетики роману Салмана Рушді «Золотий дім» крізь призму антропологічної опозиції Homo locus та Homo viator встановлено, що цей твір репрезентує складну еволюцію жанру емігрантського роману від соціальної хроніки до екзистенційної драми ідентичностей. Автор деконструє міф про «чистий аркуш» еміграції, доводячи, що фізичне переміщення не звільняє особистість від «привидів минулого», а лише переносить конфлікт у новий простір. Через дихотомію персонажів від статично укоріненого Рене й агорафобічного Петронія (Homo locus) до втікача Нерона, підлої Василиси та мінливого Апулея (Homo viator) Рушді демонструє, що в умовах глобальної транзитності ідентичність перестає бути сталою величиною, перетворюючись на процес постійного перекладу та ревізії власного «Я». Нью-Йорк у цій структурі функціонує як мультикультурний лабіринт і театральна сцена епохи постправди, де старі орієнтири руйнуються, а нові виявляються хиткими. Трагічний фінал більшості представників родини Голденів символізує неможливість побудови майбутнього на фундаменті брехні та тотального зречення коріння. водночас порятунок Веспасіана та його виховання в родині Рене пропонує авторський варіант антропологічного синтезу: можливість гармонійного поєднання спадкової пам'яті мандрівника з етичним укоріненням у новому культурному ґрунті.

Література:

1. Batra J. SALMAN RUSHDIE'S THE GOLDEN HOUSE: CLASSICAL WORLDVIEW FOR POSTMODERN TIMES. *Humanities and Social Sciences Review*. 2018. Vol. 8, no. 2.
2. Prasad N. Salman Rushdie's *The Golden House*; A Post Modern Reflection of the Fragmented Identity. *IJRSET*. 2021. Vol. 10, no. 1.
3. Eaglestone R., McQuillan M. *Contemporary Critical Perspectives*. London : Bloomsbury Academic, 2013. 144 p.
4. Said E. W. *Reflections on Exile*. Granta Books, 2001. 656 p.

5. Rushdie S. *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981–1991*. London : Granta Books, 1991. 450 p.
6. Salman R. *Golden House*. Penguin Random House, 2017. 368 p.

Chornyi R. The poetics of the «emigrant novel» genre in Salman Rushdie’s «The Golden House»: the opposition between homo locus and homo viator

Summary. In contemporary literary discourse, where the issue of global mobility and the blurring of borders has become one of the most important in recent decades, the genre evolution of the “emigrant novel” has taken on particular significance. In Salman Rushdie’s creative legacy of the 2010s, particularly in the novel *The Golden House*, this genre form is transformed into a complex study of identity through the prism of two anthropological modes – Homo locus (man of place) and Homo viator (man of travel). The opposition between the static nature of rootedness and the dynamic nature of transience is not only the thematic core but also a defining factor in the poetics of the work.

Based on Salman Rushdie’s biographical context, the evolution of the theme of migration as a total revision of one’s own “I” is traced. The image of New York as a multicultural space that functions as a theatrical stage and a mirror of the political era (an allegory of the Trump presidency) is considered. The characters are classified according to their attitude to space and the past. The narrator Rene (rooted in

the local context) and Petronius (whose fear of space turns into agoraphobia) are classified as Homo locus. The Homo viator group is represented by Nero Golden (a fugitive from a criminal past), Vasilisa (a cynical manipulator who uses migration as a social ladder), and Dionysus (a seeker of gender identity).

The tragic endings of the Golden family members (murder, suicide) are analyzed, proving the impossibility of completely renouncing the past and building isolated happiness on a foundation of lies. The conclusions state that Salman Rushdie deconstructs the myth of a “clean slate” for emigration. At the same time, the rescue of the youngest descendant, Vespasian, and his upbringing in the Rene family is interpreted as an opportunity for a new anthropological synthesis: a harmonious combination of the traveller’s heritage with a secure rooting in new cultural soil.

Key words: Salman Rushdie, «The Golden House», immigrant novel, Homo locus, Homo viator, identity, multiculturalism.

Дата першого надходження статті до
видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 29.04.2026